

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

БАБИШЕНА Мар'яна Ігорівна

УДК 377.3:656.61.052

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ
ОФЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Комунальному вищому навчальному закладі “Херсонська академія неперервної освіти” Херсонської обласної ради.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Кузьменко Юлія Василівна,
Комунальний вищий навчальний заклад
“Херсонська академія неперервної освіти”
Херсонської обласної ради, доцент кафедри теорії і методики
викладання соціально-економічних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Васянович Григорій Петрович,
Львівський науково-практичний центр
Інституту професійно-технічної освіти
НАПН України, директор;

кандидат педагогічних наук
Варварецька Галина Анатоліївна,
Одеська національна морська академія,
асистент кафедри вищої математики.

Захист відбудеться 27 травня 2015 року об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 27 квітня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема вдосконалення професійних якостей особистості майбутніх фахівців посідає чільне місце в науковій літературі. Особливої гостроти на сучасному етапі розвитку освіти набуває професійна підготовка, спрямована на фахову самореалізацію особистості. Формування необхідних професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів здійснюється у процесі навчання у спеціалізованому вищому навчальному закладі і забезпечується викладанням низки дисциплін професійного та суспільно-гуманітарного циклів, що безпосередньо впливають на процес розвитку майбутнього фахівця. Окрім того, взаємодія дисциплін гуманітарного та технічного циклів позитивно впливає як на загальний розвиток особистості майбутнього судового офіцера, так і на його індивідуальні особливості та якості, що трансформуються у професійно значущі прояви, обумовлюючи їх реалізацію у фаховій сфері.

Підготовка майбутніх судових офіцерів до роботи за міжнародними стандартами вимагає відповідності їх індивідуально-особистісних і професійних якостей загальноприйнятим стандартам у сфері управління й експлуатації суден, а також застосування отриманих знань, умінь і навичок для їх безаварійної експлуатації і збереження життя членів команди. Ураховуючи вище зазначене, майбутні судові офіцери мають не лише володіти професійними знаннями і практичними навичками, але й уміти забезпечувати виконання членами екіпажу чинних дисциплінарних правил, підтримувати в колективі позитивний психологічний клімат. Підготовка до діяльності в умовах ізольованого середовища з постійним складом команди під час тривалого рейсу потребує від судових офіцерів організаторських здібностей, власної дисциплінованості, витримки, вимогливості, справедливості, правильного застосування знань, умінь і навичок управління персоналом в екстремальних умовах. Тому постає за необхідне в умовах навчального процесу забезпечити якісний рівень підготовки майбутніх судових офіцерів до їх професійної діяльності та приділити належну увагу формуванню їх професійно значущих якостей через цикл суспільно-гуманітарних дисциплін, які сприяють розкриттю їх індивідуальності, вмотивованості на самореалізацію та саморозвиток.

Проблема гуманітарної підготовки фахівців досліджувалася як вітчизняними, так і зарубіжними психологами, педагогами. Так, пошук шляхів гуманітарної реконструкції інженерної освіти здійснювали О. Вознюк, Н. Горлова, Т. Гура, О. Євдокимова; мету, завдання та проблему активізації гуманітарної підготовки студентів технічних вишів окреслили у своїх наукових розвідках Г. Васянович, О. Ігнатюк, О. Капітанець, Е. Лузік; проблеми гуманітаризації та гуманізації вищої технічної освіти досліджували Г. Балл, О. Бобіна, І. Зязюн, В. Куценко, Н. Підбуцька, Н. Сущик; роль гуманітарних дисциплін у становленні особистості інженера визначали О. Ковальов,

І. Матійків, Л. Гархан, І. Фізер; проблему інтеграції технічних та гуманітарних дисциплін висвітлювали І. Лікарчук, Н. Ничкало, Є. Судаков, В. Фадєєва, Ю. Халаджи, О. Шкаратан.

Загальні питання професійної підготовки та змісту професійної освіти розкриті у наукових працях А. Алексюка, С. Батишева, В. Беспалька, В. Галузинського, М. Євтуха, А. Борисюк, О. Коваленко, В. Ковальчука, І. Матійків. Аналіз процесу формування професійних умінь і навичок здійснено у працях А. Вербицького, С. Гончаренка, М. Ісаєнка, Ф. Михайлова, К. Платонова, Г. Селевка та ін. Вивченню проблем формування професійних якостей присвячені дисертаційні дослідження О. Бабенко, Т. Баталової (менеджери), М. Ісаєнка (військові офіцери), Л. Кайдалова (фармацевти), Н. Анісімова, А. Вербицького, О. Клочко (юристи). У межах досліджуваної проблеми питаннями процесу формування професійних якостей майбутніх суднових офіцерів присвячені дисертаційні дослідження Г. Варварецької, С. Козак, М. Кулакової, І. Сокола.

Вивчення стану організації процесу формування професійних якостей майбутніх суднових офіцерів в умовах вищого навчального закладу визначається низкою суперечностей, зокрема, між:

- соціальним запитом та недостатнім рівнем професійної підготовки до фахової діяльності суднових офіцерів;
- рівнем сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів і їх реалізацією у фаховій діяльності;
- потребою формування професійно значущих якостей в умовах навчального процесу і їх недостатнім методичним забезпеченням.

Незважаючи на наявність у сучасній науці великої кількості наукових досліджень проблеми формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців, вона залишається однією з найбільш дискусійних. Це спричинено, з одного боку, складністю й системністю феномена професійних якостей, його ототожненням зі здібностями, психічними процесами та властивостями, невизначеністю педагогічних умов, що сприяють успішному формуванню цих якостей тощо, а з іншого боку, зумовлено постійними змінами у змісті професійної підготовки відповідно до вимог ринку праці. Тому, формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін належить до актуальних і недостатньо розроблених питань, що зумовило вибір теми дослідження **“Формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін”**.

Зв’язок з науковими програмами і планами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної роботи КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти” Херсонської обласної ради за темою “Теоретико-методологічні основи вдосконалення системи освіти та поліпшення її кадрового забезпечення” (державний реєстраційний номер 0104U010624). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти” Херсонської обласної ради (протокол № 5 від 07.12.2012 р.) та узгоджена в

бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 16.04.2013 р.).

Об'єкт дослідження – професійно-гуманітарна підготовка майбутніх фахівців.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін.

Завдання дослідження:

1) на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та емпіричного досвіду підготовки уточнити зміст основних понять дослідження та виокремити професійно значущі якості майбутніх суднових офіцерів, їх структуру;

2) визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін;

3) конкретизувати зміст компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів;

4) експериментально перевірити дієвість педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів.

У процесі теоретичного вивчення проблеми й виконання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження:**

– теоретичні – вивчення, аналіз, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення наукових джерел із досліджуваної проблеми, що дало змогу з'ясувати структуру професійно значущих якостей особистості, конкретизувати зміст компонентів професійно значущих якостей, обґрунтувати педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін;

– емпіричні – анкетування, психодіагностичне тестування, які дали змогу з'ясувати стан сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін, забезпечити впровадження розроблених педагогічних умов та визначення рівнів сформованості професійно значущих якостей;

– методи обробки даних: математичні та статистичні – для розрахунків показників сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів в експериментальних групах, для встановлення достовірності результатів було використано метод статистичної обробки даних за програмою Statistical Package for Social Science (SPSS) 20, зокрема кореляційно-факторний аналіз.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася впродовж 2010-2014 рр. на базах Херсонської державної морської академії, Одеського національного морського університету, Київської державної академії водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- виявлено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу: реалізація особистісно орієнтованого навчання майбутніх суднових офіцерів з урахуванням особливостей професійної діяльності в тривалих ізолюваних й одностатевих умовах полікультурного оточення та екстремальних ситуаціях; підготовка майбутніх суднових офіцерів до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій (оволодіння знаннями та вміннями у сфері управління і роботи в команді, використання тренінгів у процесі оволодіння вміннями оцінювати, прогнозувати і розв'язувати конфліктні ситуації); забезпечення аналізу та самоаналізу рівня сформованості професійно значущих якостей у майбутніх фахівців із використанням психодіагностичних методик.

- визначено професійно значущі якості (індивідуально-особистісні, когнітивні, комунікативні, моральні, емоційно-вольові, організаторські);

- конкретизовано критерії когнітивного, мотиваційного, емоційно-вольового компонентів та рівні (високий, середній, низький) сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів;

- уточнено зміст понять “професійні якості майбутніх суднових офіцерів”, “особистісні якості майбутніх суднових офіцерів”, “професійно значущі якості майбутніх суднових офіцерів”.

Подальшого розвитку набули науково-теоретичні положення про сутність, зміст і структуру професійно значущих та особистісних якостей майбутніх суднових офіцерів, особливості їх формування під час вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін.

Практичне значення дослідження полягає в розробці й упровадженні у практику підготовки фахівців морської галузі спецкурсу “Психолого-педагогічні аспекти взаємодії в команді” та методичних рекомендацій “Психолого-педагогічні основи формування значущо професійних якостей майбутніх суднових офіцерів”, що будуть сприяти розв'язанню проблеми формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів.

Теоретичні положення та навчально-методичні розробки дають змогу ввести науково обґрунтовані корективи в навчальні плани, програми, розширити змістовне наповнення суспільно-гуманітарних дисциплін з професійної підготовки фахівців морської галузі; можуть бути використані під час розробки підручників, навчально-методичних посібників, програм.

Особистий внесок здобувача. У статті [8] автором обґрунтовано толерантність як професійно значущу моральну якість особистості суднових офіцерів. У методичних рекомендаціях [18, 19, 20, 21] розроблено систему роботи з формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. Окрім того, у цих публікаціях висвітлено як теоретичні, так і практичні напрацювання автора з досліджуваної проблеми.

Основні положення дослідження впроваджено у практичну навчальну роботу вищих навчальних закладів: Херсонська державна морська академія (довідка про впровадження № 01-23/2580/1 від 16.12.2014 р.), Одеський національний морський університет (довідка про впровадження № К/2087 від 24.12.2014 р.), Київська державна морська академія водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (довідка про впровадження № 01/11-1736 від 24.12.2014 р.), Херсонський комунальний вищий навчальний заклад “Херсонська академія неперервної освіти” Херсонської обласної ради (довідка про впровадження № 01-23/678 від 11.12.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження представлено на науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних: “Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика” (Херсон, 2013), “Развитие человеческого потенциала системы высшего образования: проблемы и пути решения” (РФ, г. Биробиджан, 2013), “Наукова думка інформаційного століття” (Польща, Пшемисль, 2013), “Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНГ” (Переяслав-Хмельницький, 2013), “Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития” (РФ, г. Иваново, 2013), “Образование, наука и техника: актуальные проблемы и тенденции развития” (Донецьк, 2014);

всеукраїнських: “Сучасні енергетичні установки на транспорті і технології та обладнання для їх обслуговування” (Херсон, 2012), “Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика” (Херсон, 2012), “Лінгвістика наукового тексту: теорія і методика” (Херсон, 2011); “Слово, речення, текст: когнітивний, прагматичний та лінгводидактичний аспекти” (Херсон, 2012), “Освіта і наука в Україні” (Дніпропетровськ, 2013), “Херсонська область – 70 років історії” (Херсон, 2014).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи викладені у 21 публікації, зокрема: 6 статей у наукових фахових виданнях України, 4 статті у закордонних наукових періодичних виданнях, 7 тез і статей у збірниках матеріалів конференцій, 4 методичні рекомендації.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, 7 додатків на 92 сторінках, списку використаних джерел (усього 276 найменувань, з них 15 іноземними мовами). Робота містить 32 таблиці, 14 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 300 сторінок, із них 182 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, вибір теми, визначено об'єкт і предмет, схарактеризовано мету і завдання, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення, подані відомості про апробацію, впровадження та публікацію отриманих результатів дослідження.

У **першому розділі** дисертації **“Теоретичні аспекти проблеми формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів”** проаналізовано теоретичні підходи педагогів, психологів (В. Андропова, Е. Зеєр, Є. Климова, О. Ковальова, Т. Кудрявцева, А. Маркової, О. Сирникової та інших) до обґрунтування понять “професійно значущі якості” та “професійно значущі якості майбутніх суднових офіцерів”; обґрунтовано вплив навчального процесу на професійне самовизначення особистості та формування професійно значущих якостей, проаналізовано роль суспільно-гуманітарних дисциплін у формуванні професійно значущих якостей, розроблено компоненти, критерії, показники та рівні дослідження сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів.

Аналіз теоретичних досліджень педагогів, психологів дав можливість з'ясувати, що особистість майбутніх суднових офіцерів є багатоаспектним та багатограним утворенням. Суднові офіцери є категорією працівників, які професійно здійснюють управління людьми, виконання власних функціональних обов'язків та роботу в команді, є відповідальними за безпеку роботи членів команди, діяльність яких спрямована на кінцевий результат в умовах ізольованого середовища. Судновий офіцер – це професійно підготовлений фахівець у системі “людина-техніка” та “людина-людина”, який контролює функціонування механізмів та займається організацією роботи підлеглих на основі регламентованої документації, котра визначає чіткі межі їх функціональних обов'язків у мікросоціумі.

У нашому дослідженні професійно значущі якості майбутніх суднових офіцерів охарактеризовано як багаторівневе утворення особистості в результаті навчально-професійної підготовки до практичної діяльності, яке об'єднує в собі когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий компоненти: знання, вміння, навички, особистісні якості, адекватні до вимог професійної діяльності. Формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів залежить від цілеспрямованого і систематичного впливу предметів суспільно-гуманітарного циклу на їх мотиваційну, когнітивну й емоційно-вольову сфери з метою становлення й розвитку особистості, яка усвідомлює значення набутих знань, умінь і навичок у процесі навчальної діяльності та здатності реалізувати їх у процесі практичної діяльності.

Загалом, формування професійно значущих якостей особистості майбутніх суднових офіцерів залежить від психолого-педагогічного впливу, який сприяє зростанню особистості та її професійних новоутворень, що забезпечують можливість стати всебічно розвиненим

професіоналом. У сфері професійної підготовки майбутніх фахівців суспільно-гуманітарні дисципліни є необхідною умовою їх професіоналізації. Суспільно-гуманітарна підготовка майбутніх суднових офіцерів має забезпечувати умови формування майбутнього судового фахівця як активного і вольового суб'єкта відповідно до набутих професійних якостей. Тому постає за необхідне визначення ролі суспільно-гуманітарних дисциплін у процесі становлення майбутніх суднових офіцерів. Це посилює вимоги до вищих навчальних закладів щодо якості навчального процесу, вимагає змін психолого-педагогічних орієнтацій змісту гуманітарних предметів, оскільки роль гуманітарних дисциплін у формуванні світогляду сучасного фахівця морської галузі дуже важлива.

Професійно значущі якості майбутніх суднових офіцерів є підґрунтям їх фахової діяльності та особистісної реалізації. Чільне місце у цьому посідають: індивідуально-особистісні якості – гнучкість, глибина, швидкість перебігу психічних процесів, прояви темпераменту, здатність до аналізу і синтезу, перспективність та гнучкість мислення, адаптивність, оперативність; когнітивні якості – здатність до засвоєння навчального матеріалу, отримання знань, умінь і навичок у процесі навчальної діяльності, розуміння їх практичної спрямованості; комунікативні якості – здатність до взаємодії; здатність працювати в міжнародному середовищі та в команді; моральні – дотримання етико-деонтологічних норм, гуманізм, справедливість, порядність, толерантність, компромісність, здатність довіряти і викликати довіру, доброзичливість, інтелігентність, людяність, оптимізм, принциповість, професійна гідність; емоційно-вольові – самоконтроль, критичність, відповідальність, емоційна стійкість; організаторські – готовність до організації професійної діяльності в екстремальних ситуаціях та умовах, евристичне бачення розв'язання професійних завдань; креативність, лідерські якості, здатність працювати самостійно і в команді, ініціативність, прагнення самореалізації, здатність до мотивації прийнятих рішень.

У процесі розробки експериментальної бази дослідження у формуванні професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів визначено: когнітивний компонент – фахові знання, вміння й навички; мотиваційний компонент – вмотивованість до реалізації досягнення професійної діяльності; емоційно-вольовий компонент – здатність до саморегуляції, спроможність адекватного реагування. Відповідно кожен компонент та його критерії мають високий, середній та низький рівні і показники сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів. Високий рівень характеризується усвідомленим розумінням змісту і значення професійно значущих якостей, вираженим бажанням реалізувати їх на практиці, прагненням до їх удосконалення; середній рівень характеризується недостатньою усвідомленістю змісту професійно значущих якостей, непостійним їх проявом, прагненням підвищувати їх рівень до високого; низький рівень виявляється в слабо вираженому усвідомленні професійно значущих якостей для майбутньої

професійної діяльності, епізодичності проявів якостей, низькій активності щодо підвищення рівня до більш високого.

У другому розділі дослідження **“Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін”** визначено послідовність етапів дослідження з формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів; розкрито педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів; подано інтерпретацію результатів дослідно-експериментальної роботи.

У процесі роботи визначено низку якісних показників, які стали підґрунтям організації і визначення професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення дисциплін суспільно-гуманітарного циклу. Основою формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів є інтегральне поєднання навчального процесу із засвоєнням нових соціальних ролей, тобто взаємопоєднання ендогенних та екзогенних чинників, що охоплюють індивідуально-психологічні особливості самої особистості.

На основі спостережень за навчально-виховним процесом, осмислення специфіки професійної підготовки майбутніх суднових офіцерів, опитування курсантів, бесід з ними, вивчення навчальних програм були розроблені завдання констатувального зрізу, які відповідали критеріям сформованості професійно значущих якостей майбутніх фахівців: індивідуально-особистісний (усвідомлення соціальної ідентичності, вміння самостійно будувати ієрархію фахових якостей та життєвих цінностей, розвиток системного мислення, вміння позиціонувати себе в команді як вищого керівного складу); когнітивний (наявність знань, умінь і навичок щодо фахової специфіки та специфіки управління людськими ресурсами, обізнаність з вимогами щодо виконання обов'язків в екстремальних та одностатевих умовах, робота в команді, розвиток навичок взаємодії в команді, професійна діяльність в межах полікультурного партнерства); професійно-мотиваційний (здатність до навчання протягом усього життя, вміння моделювати ситуації та їх розв'язання, готовність до виконання різних соціальних ролей, здатність до самоконтролю, самокорекції і самопрогнозування).

Констатувальний етап визначив відповідність рівнів розуміння та усвідомлення професійно значущих якостей майбутньої діяльності через три компоненти – когнітивний, мотиваційний та емоційно-вольовий. Така діагностика характеризувалася багатofакторною процесуальною завершеністю кожного компонента у процесі з'ясування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів. Критеріями формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів було вмотивоване засвоєння професійних знань, умінь і навичок та професійних якостей для майбутньої професійної самореалізації.

Проведений протягом 2010–2011 н.р. констатувальний зріз, до якого були залучені на добровільних засадах курсанти, дав можливість визначити початковий рівень сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів на матеріалі дисциплін суспільно-гуманітарного циклу, що враховувалося при розробці експериментальної методики та програми спецкурсу.

Вивчення рівня сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів на базі дисциплін суспільно-гуманітарного циклу, відповіді на питання анкети дали можливість говорити про сильні і слабкі аспекти цього процесу. Більшість курсантів усвідомлювали значущість професійної компетентності у повсякденному житті, мали певний обсяг знань про специфіку своєї професійної діяльності, орієнтувалися у визначенні професійно значущих якостей, проте у розв'язанні проблем практичної спрямованості професійно значущих якостей були суттєві недоліки.

Визначено педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів на основі суспільно-гуманітарної підготовки: реалізація особистісно орієнтованого навчання майбутніх суднових офіцерів з урахуванням особливостей професійної діяльності в тривалих ізольованих й одностатевих умовах полікультурного оточення та екстремальних ситуаціях; підготовка майбутніх суднових офіцерів до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій (оволодіння знаннями та вміннями у сфері управління і роботи в команді, використання тренінгів у процесі оволодіння вміннями оцінювати, прогнозувати і розв'язувати конфліктні ситуації); забезпечення аналізу та самоаналізу рівня сформованості професійно значущих якостей у майбутніх фахівців із використанням психодіагностичних методик.

Упровадження першої умови здійснювалося через організацію навчального процесу, котрий детермінував результати навчання, освіти та розвитку професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів та індивідуально-особистісну складову онтогенетичного розвитку особистості під впливом соціальних чинників – виховання та навчання.

У практиці управління процесом формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів недостатньо впроваджено форми і методи, які сприяли б активній самоідентифікації особистості. Тому основне навантаження у процесі дослідження було покладено на розроблений спецкурс, у якому із усього циклу суспільно-гуманітарних дисциплін обрано ті напрями, котрі суттєво впливали на процес формування якостей майбутнього судового офіцера, зокрема: рівень комунікативних знань, умінь і навичок, засвоєння культурних і духовних цінностей, норм, що регулюють соціально-комунікативні стосунки між поколіннями, націями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку, формуванню вмінь вільного спілкування в різних ситуаціях, умінь формулювати та відстоювати власну думку, вести дискусію, оцінювати

життєві явища, моральні, суспільні, історичні та інші проблеми сучасності, висловлювати щодо них власне ставлення, досягати взаєморозуміння та взаємодії з іншими людьми (“Українська мова (за професійним спрямуванням)”, “Історія України”, “Історія української культури”, “Англійська мова (за професійним спрямуванням)”, “Філософія”); толерантне ставлення до представників інших етносів, знання витоків культури, менталітету, способу життя, здатність будувати взаємини між людьми на основі взаємоповаги, пошуку компромісу (“Історія України”, “Філософія”, “Соціологія”, “Психологія”, “Педагогіка”); самоконтроль, витримка (“Психологія”), управлінські аспекти: робота з колективом, розв’язання конфліктних ситуацій (“Психологія”); складання власної програми розвитку, яка допомагатиме знайти своє місце в життєвому просторі, стати успішною особистістю у царині професійної діяльності (“Психологія”, “Педагогіка”, “Українська мова (за професійним спрямуванням)”, “Англійська мова (за професійним спрямуванням)”); здатність орієнтуватися та пристосовуватися до нових умов життя, конструктивно на них впливати; визначення свого статусу в соціальній групі, налагодження спільної праці з колективом команди, вміння запобігати конфліктам, справедливе ставлення до членів команди (“Психологія”, “Педагогіка”, “Соціологія”).

Упровадження другої умови здійснювалося через вивчення спецкурсу “Психолого-педагогічні аспекти взаємодії в команді”, який охоплював наступні проблемні питання: оволодіння знаннями та вміннями у сфері управління і роботи в команді; методи впливу суднових офіцерів на підлеглих; авторитет – розвиток упевненості в собі, чинники, що впливають на авторитет офіцера; способи взаємодії у колективі – джерела управлінської діяльності, методи впливу на підлеглих; стилі управління. Навчальний спецкурс був спрямований на формування критичної оцінки свого життєвого та професійного досвіду, усвідомлення вибору шляху та методів удосконалення особистісних та професійних якостей; здатність до критики та самокритики, наполегливість у досягненні мети, здатність до відповідальності, прийняття рішень, здатність до ефективної роботи в команді, евристичність, комунікативність, формування навичок інтеграції, саморегуляції, саморозвиток професійної особистості у поєднанні з професійною діяльністю, постановку та розв’язання професійних завдань, вирішення проблемних ситуацій, самовизначення, самореалізацію, самовдосконалення, самоствердження, розвиток адекватної самооцінки; оволодіння етико-деонтологічними нормами, вміння планувати і контролювати навчальну діяльність, ініціативність, наполегливість; формування навичок складання основного та перспективного професійного плану.

На формувальному етапі експериментального дослідження впроваджено програму спецкурсу “Психолого-педагогічні аспекти взаємодії в команді”, що передбачало наукове розуміння процесу загального та професійного розвитку особистості в онтогенезі. Запропонована програма спецкурсу окреслювала питання не лише професійного становлення, а й всебічного розвитку

особистості майбутнього суднового офіцера. Усі компоненти програми спецкурсу передбачали велику кількість психолого-педагогічних інструментів, засобів, методів і форм впливу на особистість курсантів (лекції, семінари, тренінги, бесіди).

Упровадження третьої умови здійснювалося у процесі аналізу та самоаналізу рівня сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів. За допомогою психодіагностичних методик проведено зріз та обробку результатів за програмою SPSS-20, що дало можливість згрупувати отримані показники з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості курсантів у фактори, що висвітлювали ті професійно значущі якості, котрі вже сформовані, і ті, які потрібно ще вдосконалювати у процесі відвідування тренінгів. Як свідчив порівняльний аналіз, до експерименту згруповані професійні якості утворювали 7 факторів. Після проведення формувального впливу спостерігалася динаміка змін у сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів, про що свідчили утворені 5 факторів. Після формувального втручання змінилося ставлення курсантів до дисциплін суспільно-гуманітарного циклу та їх ролі у процесі їх подальшої професійної самореалізації.

Використання всіх можливостей навчального процесу дало змогу досягти окресленої мети щодо сформованості у майбутніх суднових офіцерів професійно значущих якостей, необхідних для професійної самореалізації та саморозвитку через отримані знання, вміння й навички.

Результатом дослідно-експериментальної роботи дослідження стало відстеження динамічних змін критеріальних, рівневих та індивідуально-психологічних проявів майбутніх суднових офіцерів через призму впливів на них суспільно-гуманітарного циклу дисциплін, їх мотиваційного, когнітивного та емоційно-вольового компонентів. Так, було створено сукупність педагогічних умов, спрямованих на формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів. З'ясовано компоненти, критерії, показники, рівні сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів. Загалом, суттєво змінилася мотивація щодо важливості навчальної діяльності у процесі формування професійних якостей: значно підвищився середній рівень через зниження низького та високого рівнів. За період навчання у курсантів сформовано вміння працювати в колективі – порівняно з першим курсом, на заключному етапі експерименту спостерігається незначне зниження високого рівня і зростання середнього за рахунок зменшення показників середнього рівнів. Зросли і середні показники мотиваційного компонента, а низькі показники значно зменшилися (рис. 1).

Загалом, після проведення експерименту курсанти усвідомили, що професійно значущі якості формуються у процесі навчання у вищій школі. Так, на констатувальному етапі середні показники критеріїв когнітивного компонента з високими показниками – 17,5% курсантів, середніми – 29,5%, низькими – 59,0%. Після експерименту критерії когнітивного компонента з високими показниками – 10,7% курсантів, середніми – 81,8%, низькими – 32,5%. На

констатувальному етапі критерії мотиваційного компонента мали показники високого рівня 24,4%, середнього – 19,9%, низького – 64,5%. Після експерименту: високий – 15,3%, середній рівень – 48,8% і низький – 25,9%. На констатувальному етапі критерії емоційно-вольового компонента мали показники високого рівня – 16,7%, середнього – 27,7%, низького – 53,9%. Після експерименту: високий – 18,2%, середній – 39,3%, низький – 24,7%. Позитивно-динамічних змін зазнали усі показники критеріїв кожного компонента, зокрема, суттєво змінилася мотивація щодо необхідності здобування знань, умінь і навичок у процесі навчальної діяльності, що впливають на формування професійно значущих якостей.

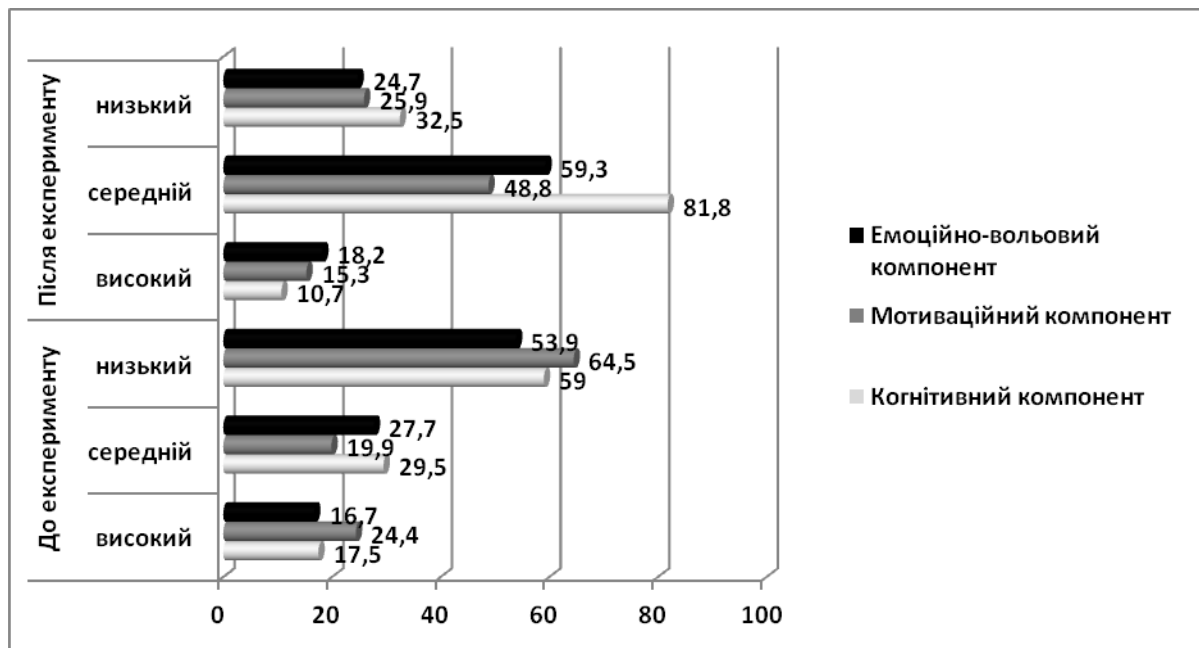

Рис. 1. Динаміка сформованості професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів

Отже, порівнюючи результати на початку експерименту і після його проведення, дійшли висновку, що впровадження педагогічних умов призвело до позитивних динамічних результатів: значно змінилися показники середнього рівня, кількість курсантів, у яких були низькі показники тих чи інших критеріїв, також змінилися з позитивною динамікою. У них значно зросла успішність у навчанні, відповідальність, врівноваженість, стриманість, самоконтроль, самокритика, наполегливість у досягненні результатів, мотивація на розвиток комунікативності, лідерства, здатність приймати рішення, цілеспрямованість, упевненість у собі, морально-психологічна стійкість, професійна активність, готовність до дії, організаторські здібності, діловитість, котрі підтверджуються результатами психодіагностичних методик.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з проблеми формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів дав змогу сформулювати висновки.

1. З'ясовано, що професійно значущі якості особистості є сукупністю властивостей особистості, що формуються під впливом навчального процесу й утворюють потенційно важливі та актуальні прояви для професійної діяльності, що сприяють професійній підготовці, яка є складним механізмом співвіднесення зовнішніх і внутрішніх чинників, компонентами якого є особистісні якості, що формуються під впливом навчального процесу та підсилюються впливом дисциплін суспільно-гуманітарного циклу, а також регулюють процес професійного зростання майбутніх суднових офіцерів. Конкретизовано поняття “професійно значущі якості”, яке визначено як багаторівневе утворення особистості в результаті навчально-професійної підготовки до практичної діяльності, яке об'єднує в собі когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий компоненти: знання, вміння, навички, особистісні якості, адекватні до вимог професійної діяльності, на основі чого буде формуватися професійний досвід майбутніх суднових офіцерів.

2. Визначено комплекс професійно значущих якостей майбутнього судового офіцера: індивідуально-особистісні якості – гнучкість, глибина, швидкість перебігу психічних процесів, прояви темпераменту, здатність до аналізу і синтезу, перспективність та гнучкість мислення, адаптивність, оперативність; когнітивні якості – здатність до засвоєння навчального матеріалу, отримання знань, умінь і навичок у процесі навчальної діяльності, розуміння їх практичної спрямованості; комунікативні якості – здатність до взаємодії; здатність працювати в міжнародному середовищі та в команді; моральні – дотримання етико-деонтологічних норм, гуманізм, справедливість, порядність, толерантність, компромісність, здатність довіряти і викликати довіру, доброзичливість, інтелігентність, людяність, оптимізм, принциповість, професійна гідність; емоційно-вольові – самоконтроль, критичність, відповідальність, емоційна стійкість; організаторські – готовність до організації професійної діяльності в екстремальних ситуаціях та умовах, евристичне бачення розв'язання професійних завдань; креативність, лідерські якості, здатність працювати самостійно і в команді, ініціативність, прагнення самореалізації, здатність до мотивації прийнятих рішень.

3. Визначено й експериментально перевірено педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів на основі суспільно-гуманітарної підготовки: реалізація особистісно орієнтованого навчання майбутніх суднових офіцерів з урахуванням особливостей професійної діяльності в тривалих ізольованих й одностатевих умовах полікультурного оточення та екстремальних ситуаціях (оволодіння знаннями та вміннями у сфері управління і роботи в команді, використання тренінгів у процесі оволодіння вміннями оцінювати,

прогнозувати і розв'язувати конфліктні ситуації); підготовка майбутніх суднових офіцерів до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій; забезпечення аналізу та самоаналізу рівня сформованості професійно значущих якостей у майбутніх фахівців із використанням психодіагностичних методик.

4. Конкретизовано зміст критеріїв, показників та рівнів компонентів сформованості професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів: мотиваційний компонент свідчить про вмотивованість курсантів на майбутню професійну діяльність; про мотиви вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін та розуміння їх впливу на формування професійно значущих якостей для подальшої їх практичної реалізації, на врахування єдності підсистем викладання й учіння, які функціонують у нероздільній цілісності, взаємозв'язках і взаємовпливах, забезпечуючи розвиток значущих особистісних і професійних рис та якостей, впливає на формування їхніх ставлень, інтересів, ціннісних орієнтацій, активність особистості, спрямованість її на об'єкт засвоєння, орієнтацію в соціальному та професійному середовищах. Когнітивний компонент забезпечує процес опанування фаховими знаннями, вміннями і навичками, їх переробку і трансформацію для подальшої професійної самореалізації, у поєднанні з дисциплінами суспільно-гуманітарного циклу утворює системність змісту професійної освіти та її практичної реалізації. Емоційно-вольовий компонент передбачає ціннісне ставлення до процесу навчання, формування професійно значущих якостей з метою особистісної і професійної самореалізації. Емоційно-вольовий компонент виражає ставлення майбутніх суднових офіцерів до вимог навчального процесу і визначає його як своєрідне внутрішнє мірило формування професійно значущих якостей.

5. Розроблено та впроваджено програму спецкурсу з формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів, що впливає на загальний розвиток майбутніх суднових офіцерів та сприяє їх позитивній соціалізації через низку форм, методів і засобів – лекції, семінари, тренінги, бесіди. Основне навантаження у процесі викладання спецкурсу було зроблено на низку вправ, зокрема: на зняття напруги та згуртованість колективу, тренування прийомів спілкування, подолання конфліктів, покращення емоційного стану, встановлення контакту взаємодії, відкритості й довіри на формування прийому і передачі інформації, управління емоціями, зниження рівня агресії та уникнення конфліктної ситуації та інші.

6. Виявлено позитивну динаміку професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів, що характеризувалася зростанням кількості майбутніх фахівців, що мають високий та середній рівні сформованості якостей; відзначено, що цей рівень нижчий на першому курсі, ніж на четвертому. Отримані знання, вміння й навички позитивно впливали на розвиток професійно значущих якостей, що було підтверджено фаховою підготовкою та входженням до неї дисциплін суспільно-гуманітарного циклу, які спрямовані на ефективність процесу формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів.

Подальші дослідження можуть здійснюватися за такими напрямками: вивчення процесу формування комунікативних здібностей майбутніх суднових офіцерів; формування соціально-психологічної компетентності майбутніх суднових офіцерів з розробкою відповідних педагогічних технологій та їх упровадження у навчальний процес закладів вищої освіти.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Бабишена М. І. Вплив гуманітарних дисциплін на фахову підготовку майбутніх суднових механіків / М. І. Бабишена // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко та інші. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2012. – Вип. 16. – С. 94–98.

2. Бабишена М. І. Стан викладання гуманітарних дисциплін для майбутніх суднових механіків / М. І. Бабишена // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди”: Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К. : Гнозис, 2012. – Додаток 1. – Вип. 27. – Том VII (40). – С. 388–394.

3. Бабышена М. И. Проблемы профессионального становления будущих специалистов морской отрасли / М. И. Бабышена // Научно-теоретический и практический журнал “Современный научный вестник” № 38 (177). – Белгород : “Руснаучкнига”, 2013. – С. 60–66. (Серия: Педагогические науки).

4. Бабишена М. І. Професійно важливі якості – передумова і гарант успішної професійної діяльності майбутніх суднових офіцерів / М. І. Бабишена // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Херсон : ХДУ, 2013. – Вип. 64. – С. 192–198.

5. Бабишена М. І. Надійність професійної діяльності як одна з професійно значущих якостей майбутніх суднових спеціалістів / М. І. Бабишена // Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету. Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – Херсон. 2013. – Вип. 1 (9). – С. 195–198.

6. Бабишена М. І. Суть і роль професійно важливих якостей у професійному розвитку майбутніх суднових офіцерів / М. И. Бабышена // Сборник научных трудов Sworld. – Иваново : Маркова А. Д., 2013. – Вып. 3. – Том 19. – С. 56–59.

7. Бабишена М. І. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін / М. І. Бабишена // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко та ін. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2014. – Вип. 22. – С. 123–127.

8. Кузьменко В.В., Бабишена М.І. Толерантність як одна з моральних якостей забезпечення позитивного соціально-психологічного клімату // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинської. – Випуск 1.47. (114). – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. – С. 137–141.

9. Бабышена М. И. Организация и результаты исследования формирования профессионально значимых качеств судовых офицеров / М. И. Бабышена // European Applied Sciences (Германия). – 2015. – № 2. – С. 16–18.

10. Бабишена М. И. Учебный процесс высшей школы как механизм формирования профессионально значимых качеств будущих судовых офицеров / М. И. Бабышена // Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири. – 2015. – № 1. – С. 37–45.

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Бабишена М. І. Формування комунікативної компетентності майбутніх судових механіків у процесі вивчення гуманітарних дисциплін / М. І. Бабишена // Сучасні енергетичні установки на транспорті і технології та обладнання для їх обслуговування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (10–12 жовтня 2012 р., м. Херсон). – Херсон : Херсонська державна морська академія. – С. 250–253.

12. Бабишена М. І. Проблеми гуманітарної підготовки майбутніх судових механіків / М. І. Бабишена // Наукова думка інформаційного століття – 2013: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (7–15 березня 2013 р., м. Пшемисль) // Педагогічні науки: Польща: Наука і студія. Пшемисль, 2013. – Том 11. – С. 20–23.

13. Бабишена М. І. Роль соціально-гуманітарних дисциплін у процесі становлення майбутніх судових офіцерів / М. І. Бабишена // Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика: матеріали міжнародної науково-практичної веб-конференції (15–16 травня 2013 р., м. Херсон) / за ред. В. В. Кузьменка, І. Я. Жорової, І. В. Воскової, В. С. Мусієнко. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2013. – С. 8–10.

14. Бабишена М. І. Значення культури мови для формування професійних якостей майбутніх судових офіцерів / М. І. Бабишена // Освіта і наука в Україні: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 21–22 червня 2013 р., м. Дніпропетровськ. Частина І. / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ: РоялПринт, 2013. – С. 184–186.

15. Бабишена М. І. Проблеми професійного становлення майбутніх спеціалістів морської галузі / М. І. Бабишена // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (30–31 серпня 2013 р., Переяслав-Хмельницький) // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 61–63.

16. Бабишена М. І. Особливості формування індивідуальної професійної концепції майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах / М. І. Бабишена // Развитие человеческого потенциала системы высшего образования: проблемы и пути решения: сборник докладов V международной научно-практической конференции (ноябрь 2013 г., Биробиджан) / под. общей ред. Б. Е. Фишмана. – Биробиджан : Изд.-во ФГБОУ ВПО “ПГУ им. Шолом-Алейхема”, 2014. – С. 165–168.

17. Бабишена М. І. Надійність професійної діяльності як одна з професійно значущих якостей майбутніх суднових спеціалістів / М. І. Бабишена // Херсонська область – 70 років історії: матеріали науково-практичної конференції (20 березня 2014 р., Херсон) – Херсон : Херсонська державна морська академія, 2014. – С. 9–11.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

18. Кузьменко Ю. В., Бабишена М.І. Психолого-педагогічні основи формування значущо професійних якостей майбутніх суднових офіцерів : методичні рекомендації / Ю. В. Кузьменко, М. І. Бабишена. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2012. – 75 с.

19. Ляшкевич А. І., Бабишена М.І. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)” для курсантів II курсу денної форми навчання Херсонської державної морської академії / А. І. Ляшкевич, М. І. Бабишена. – Херсон : ХДМА, 2014. – 75 с.

20. Ляшкевич А. І., Бабишена М.І. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)” для курсантів I (за скороченою програмою) курсу денної форми навчання Херсонської державної морської академії / А. І. Ляшкевич, М. І. Бабишена. – Херсон : ХДМА, 2014. – 46 с.

21. Ляшкевич А. І., Бабишена М.І. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)” для курсантів I (за скороченою програмою) та II курсів заочної форми навчання Херсонської державної морської академії / А. І. Ляшкевич, М. І. Бабишена. – Херсон : ХДМА, 2014. – 99 с.

АНОТАЦІЇ

Бабишена М.І. Формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2015.

Розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено вплив суспільно-гуманітарних дисциплін на формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів; визначено компоненти, критерії, рівні та показники сформованості якостей; виокремлено

педагогічні умови формування професійно значущих якостей – реалізація особистісно орієнтованого навчання майбутніх судових офіцерів з урахуванням особливостей професійної діяльності в тривалих ізольованих й одностатевих умовах полікультурного оточення та екстремальних ситуаціях; підготовка майбутніх судових офіцерів до професійної взаємодії засобами моделювання комунікативних ситуацій (оволодіння знаннями та вміннями у сфері управління і роботи в команді, використання тренінгів у процесі оволодіння вміннями оцінювати, прогнозувати і розв'язувати конфліктні ситуації); забезпечення аналізу та самоаналізу рівня сформованості професійно значущих якостей у майбутніх фахівців із використанням психодіагностичних методик.

Ключові слова: формування професійно значущих якостей, майбутні судові офіцери, професійна діяльність, суспільно-гуманітарні дисципліни, педагогічні умови.

Бабишена М.И. Формирование профессионально значимых качеств будущих судебных офицеров в процессе изучения общественно-гуманитарных дисциплин. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2015.

В диссертации исследована проблема формирования профессионально значимых качеств будущих судебных офицеров в процессе изучения общественно-гуманитарных дисциплин. Проанализирована степень разработанности исследуемой проблемы в педагогических, психологических и профессиональных источниках, конкретизировано понятие “профессионально значимые качества” будущих судебных офицеров. Определена взаимозависимость общественно-гуманитарной подготовки с профессиональной квалификацией будущих судебных офицеров, овладение которыми в будущем обеспечит их профессиональную и личностную самореализацию. Цикл общественно-гуманитарных дисциплин является средством подготовки будущего квалифицированного специалиста и формирования их профессионально значимых качеств.

Профессионально значимые качества включают в себя три позиции: психологическую – единство психических процессов, состояний и свойств личности. Главным в психологическом аспекте является проявление психических свойств – направленность, темперамент, характер, способности, от которых зависит протекание психических процессов, возникновение психических состояний, проявление психических образований; социальную – в которой воплощаются общественные отношения, качества, порожденные принадлежностью студента к определенной социальной группе, национальности; биологическую – тип высшей нервной деятельности,

строение анализаторов, безусловные рефлексы, инстинкты, физическая сила, типология телосложения. Учет всех позиций раскрывает качества и возможности курсантов, их возрастные и личностные особенности.

В процессе разработки критериальной базы исследования формирования профессионально значимых качеств будущих судовых офицеров были избраны: когнитивный компонент – уровень профессиональных знаний, умений и навыков; мотивационный – уровень реализации достижения профессиональной деятельности; эмоционально-волевой – уровень контроля механизмов саморегуляции, способность адекватного реагирования на окружающий мир, личностная готовность к приобретению профессионально значимых качеств для дальнейшей практической реализации. В соответствии с компонентами определены критерии, показатели и уровни исследования профессионально значимых качеств будущих судовых офицеров.

Определён комплекс профессионально значимых качеств будущего судового офицера: индивидуально-личностные качества – гибкость, глубина, скорость течения психических процессов, проявления темперамента, способность к анализу и синтезу, перспективность и гибкость мышления, адаптивность, оперативность; когнитивные качества – способность к усвоению учебного материала, получение знаний, умений и навыков в процессе учебной деятельности, понимания их практической направленности; коммуникативные качества – способность к взаимодействию; способность работать в международной среде и в команде; моральные – соблюдение этико-деонтологических норм, гуманизм, справедливость, порядочность, толерантность, компромиссность, способность доверять и вызывать доверие, доброжелательность, интеллигентность, человечность, оптимизм, принципиальность, профессиональное достоинство; эмоционально-волевые – самоконтроль, критичность, ответственность, эмоциональная устойчивость; организаторские – готовность к организации профессиональной деятельности в экстремальных ситуациях и условиях, эвристическое видение решения профессиональных задач; креативность, лидерские качества, инициативность, стремление к самореализации, способность к мотивации принимаемых решений. Определены критерии когнитивного, мотивационного и эмоционально-волевого компонентов, по которым исследовался процесс формирования профессионально значимых качеств, уровни и показатели: высокий – осознанное понимание смысла и значения профессиональных качеств, осознанное стремление реализовать их в будущей профессиональной деятельности, стремление к их усовершенствованию; средний – достаточная осознанность сущности и назначения профессионально значимых качеств, непостоянное проявление этих качеств, намерение повышать их уровень до высокого; низкий – слабо выраженная осознанность важности профессиональных качеств для профессиональной деятельности, эпизодическое проявление качеств, низкая активность в повышении их уровня до

среднего и высокого. Доказано, что на процесс формирования профессионально значимых качеств большое влияние оказывает цикл общественно-гуманитарных дисциплин.

По результатам исследования разработаны методические рекомендации “Психолого-педагогические основы формирования значимых профессиональных качеств будущих судовых офицеров”. Результатами экспериментальной работы подтверждена эффективность теоретически обоснованных и реализованных педагогических условий.

Ключевые слова: формирование профессионально значимых качеств, будущие судовые офицеры, профессиональная деятельность, общественно-гуманитарные дисциплины, педагогические условия.

Babyshena MI Formation of professionally significant qualities of future marine officers in the process of social and human sciences. - The manuscript.

Thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.04 - Theory and Methods of Professional Education. - Ternopil National Pedagogical University named Hnatiuk, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2015.

The thesis deals with the problem of forming professionally important qualities of future marine officers in the process of social and human sciences. Analyzed the level of development problems in educational, psychological and professional sources, a concept of “meaningful professional quality” of future marine officers. Developed theoretically grounded and experimentally tested the impact of social and human sciences in the formation of professionally significant qualities of future marine officers; the criteria, levels and rates of formation properties; singled pedagogical conditions of formation of professionally important qualities - implementation-centered learning with the peculiarities of professional preparation for professional careers in the long isolated and same conditions, the multicultural environment and extreme; special course designed program promotes knowledge and skills of future marine officers for conflict resolution.

Keywords: professionally significant qualities, ship officers, professional activities, educational process, social and human sciences, pedagogical conditions.

Підписано до друку 24.04.2015 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 15/18/3-10

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.